

تعیین همبستگی متغیرهای مختلف آموزشی - پژوهشی دانشگاه با ضریب موفقیت علمی دانشجویان و ارائه مدلی جهت پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی

رضاعلی محسنی *
مهدی میرعرب **
سعیده دامغانی ***

چکیده

ارائه مدل‌هایی برای شناسایی عوامل مؤثر در موفقیت علمی دانشجویان، برای پرورش نیروی انسانی متخصص، ماهر و با انگیزه در حال توسعه است؛ بنابراین، به منظور بررسی ارتباط میان متغیرهای آموزشی - پژوهشی و نیز پیش‌بینی موفقیت تحصیلی دانشجویان، تحقیقی در این زمینه در دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرگان در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ صورت پذیرفت. جامعه آماری این تحقیق کلیه دانشجویان رشته‌های فنی و مهندسی، علوم انسانی، علوم پایه و کشاورزی ورودی سال ۱۳۸۷ هستند که تاکنون ۳ ترم تحصیلی را پشت سر گذاشته بودند. برای اجرای طرح مربوطه از پرسشنامه محقق ساخته با ۴۰ سؤال در زمینه‌های مختلف استفاده شد و پایایی و روایی آن مورد تأیید قرار گرفت. داده‌های مربوط به متغیرهای آموزشی و پژوهشی از معاونت‌های مربوطه دریافت و تجزیه و تحلیل داده‌ها توسط نرم افزار SPSS16 انجام شد. با بررسی تحلیل رگرسیون لجستیک مشخص شد که متغیرهای تعداد خواهر و برادر دارای مدرک دانشگاهی، تحصیلات مادر، امکانات رفاهی و نقش استاد در پیش‌بینی موفقیت دانشجویان نقش کلیدی را دارا هستند. برای تعیین ارتباط میان متغیرهای علمی مختلف دانشگاهی، با نسبت موفقیت تحصیلی دانشجویان ضرایب همبستگی محاسبه شد که به ترتیب بالاترین مقدار ضریب شامل: تعداد طرح‌های پژوهشی پایان یافته استادان، تعداد مقالات علمی پژوهشی چاپ شده، تعداد مقالات ISI چاپ شده و تعداد کل اساتید می‌باشند. با شناسایی عوامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی دانشجویان می‌توان موفقیت را پیش‌بینی و از بروز افت تحصیلی پیش‌گیری کرد. همچنین تقویت فاکتورهای آموزشی - پژوهشی دانشگاه که دارای همبستگی با موفقیت تحصیلی دانشجویان است، از دیگر اقدامات مفید در پرورش دانشجویان مستعد محسوب می‌شود.

واژگان کلیدی: همبستگی، متغیرهای آموزشی - پژوهشی، پیش‌بینی، موفقیت تحصیلی، دانشجویان

---

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قائم‌شهر، قائم‌شهر، ایران

** دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرگان، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، گرگان، ایران

*** دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرگان، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، گرگان، ایران (نویسنده مسئول)

تاریخ دریافت: ۹۰/۴/۱۶ تاریخ پذیرش: ۹۱/۶/۱۰

مقدمه

نیروی انسانی متخصص، ماهر و با انگیزه اولین پیش‌نیاز پیشرفت و توسعه قلمداد می‌شود. مهم‌ترین سرمایه هر جامعه نیز نسل جوان آن جامعه بوده که با تربیت و پرورش صحیح آن می‌توان تمامی زیرساخت‌ها، منابع و برنامه‌های کشور را تحت تأثیر قرار داد؛ به ویژه اینکه در شرایط فعلی با وجود تحریم‌ها، کارشکنی‌ها و جنگ نرم بیگانگان علیه کشور عزیزمان ایران، اکنون داشتن دانشمندان و پژوهشگران و دکتران‌های علوم مختلف یکی از عوامل مهم خنثی کننده این توطئه‌ها محسوب می‌شود. به عنوان مثال، همان‌طور که امروزه در بحث انرژی هسته‌ای شاهد هستیم، وجود دانشمندان جوان ایرانی مهم‌ترین عامل پیروزی و پیشرفت ایران در تأمین سوخت و انرژی هسته‌ای، در این دنیای نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌ها به شمار می‌رود و این چیزی جز عنایت الهی، تلاش خانواده‌های بی‌همتای ایرانی، کوشش معلمان و استادان خستگی‌ناپذیر، حمایت جامعه ایرانی و از همه مهم‌تر انگیزه و تلاش خود این عزیزان نیست.

مطالعات نشان می‌دهد که حتی در صورت ثابت بودن عامل هوش، بین افراد گروه‌های مختلف از نظر پیشرفت تحصیلی اختلاف معنی‌داری وجود دارد. بنابراین شناختن عوامل مؤثر بر افت تحصیلی و ارائه راه‌حل‌هایی در این زمینه، از اتلاف عمر و استعداد‌های بالقوه انسانی و منابع مادی جلوگیری می‌کند و از طرفی دستیابی به آموزش و پرورش همگانی و رسیدن به اهداف و برنامه‌های نظام آموزشی کارآمد را موجب می‌شود (رحیمی، ۷۸). «امروزه عنوان کردن خصوصیات یک فراگیر موفق با تعاریف قدیمی بسیار متفاوت است. فراگیران امروزی به چیزی بیشتر از خواندن، نوشتن و یا محاسبه کردن به منظور دستیابی به موفقیت نیازمند هستند. موفقیت در تحصیل و کسب پیشرفت‌های تحصیلی، دیگر به اکتساب نمرات بالاتر ختم نمی‌شود، بلکه موفقیت تحصیلی شامل توانایی‌های تجزیه و تحلیل، ترکیب، ارزیابی اطلاعات، همکاری گروهی، کاربست این مهارت‌ها در تکنولوژی مدرن کنونی و دیگر عوامل مهم است» (علیوندی‌وفا، ۱۳۸۴). بنابراین، شناختن عوامل مؤثر بر افت تحصیلی و ارائه راه-حل‌هایی در این زمینه، از اتلاف عمر و استعداد‌های بالقوه انسانی و منابع مادی

جلوگیری می‌کند و از طرفی دستیابی به آموزش و پرورش همگانی و رسیدن به اهداف و برنامه‌های نظام آموزشی کارآمد را موجب می‌شود (رحیمی، ۷۸).

«سبک‌های شناختی^۱ دانش‌آموزان برخاسته از تفاوت‌های فردی آنان در یادگیری است که بر عملکرد آنان تأثیر گذار است. سبک‌های شناختی شیوه‌های نسبتاً ثابتی هستند که افراد با استفاده از آن‌ها اطلاعات را دریافت و، آن را پردازش می‌کنند و به آن سازمان می‌بخشند. سبک‌های شناختی از نظر «ویتکین»^۲ به دو دسته مستقل از زمینه^۳ و وابسته به زمینه^۴ تقسیم می‌شوند. در میان سبک‌های شناختی که تا به امروز شناسایی شده‌اند، ابعاد سبک‌های شناختی مستقل از زمینه و وابسته به زمینه (FI/FD) بیشترین کاربرد را در مسائل تربیتی داشته‌اند. افراد وابسته به زمینه، اشخاصی هستند که بیشتر تحت تأثیر محیط خود بوده و در یادگیری خود کل‌گرا هستند. آنها به دریافت الگو به صورت کلی گرایش دارند، درحالی‌که افراد مستقل از زمینه تحلیلی عمل می‌کنند و بیشتر تمایل دارند تا یک الگو را به بخش‌های مختلف تجزیه کرده و به جزئیات آن توجه کنند. افراد دارای سبک شناختی مستقل از زمینه، کمتر تحت تأثیر محیط قرار می‌گیرند» (به نقل از علی‌دوستی، ۱۳۸۲). بنابراین، شناخت تفاوت‌های فردی در مواردی از جمله سبک‌های شناختی دانشجویان برای استفاده از شیوه تدریس مناسب برای هر دو گروه (مستقل و وابسته به زمینه) امری بسیار مهم است که باید مورد شناسایی و توجه بیشتر قرار گیرد.

مهارت‌های اجتماعی رفتارهای قابل قبول اجتماع است که فرد با یادگیری آن‌ها قادر خواهد بود با دیگران به تعامل برخیزد. از جمله کارکردهای این مهارت در افراد می‌توان به برقراری ارتباط صحیح با معلم، جلب توجه معلم و پاسخ‌دهی به سؤال‌های معلم اشاره کرد. برخی تحقیقات حاکی از اهمیت رفتارهای انطباقی^۵ در پیشرفت تحصیلی است و بر متناسب‌سازی رفتارهای انطباقی با سیستم آموزشی تأکید می‌کند

-
1. Cognitive Styles
  2. Witkin
  3. Field Independent
  4. Field Dependent
  5. Adaptive Behaviors

(رحیم‌آبادی، ۱۳۷۹). همچنین «کتل»^۱ ابراز می‌دارد متغیرهای «شخصیت شناختی» از قبیل بهره هوشی، سبک‌های شناختی، گرایش‌ها، انگیزه‌ها و ... علت هفتاد درصد واریانس (پراکندگی) نمره‌های مربوط به پیشرفت تحصیلی هستند و سی درصد مانده مربوط به تأثیرات «محیطی، اجتماعی و موقعیتی» از قبیل روش تدریس، شیوه‌های ارزشیابی و ... است» (به نقل از منبع مهرافروز و شهرآرای، ۱۳۸۱).

نتایج پژوهش‌ها حاکی از وجود ارتباط بین رفتار حمایتی والدین و سازگاری اجتماعی و رفتار در کلاس درس هستند (زرشکن زمان‌پور، ۱۳۸۰). «خانواده کوچک‌ترین، اصلی‌ترین و فعال‌ترین نهاد اجتماعی است که گوشه‌ای از تمامی فعالیت‌های انسانی را به صورت آزاد در خود دارد. استوتزل^۲ این دوره را نخستین قالب مرجع آدمیان دانسته و معتقد است که در نگرش انسان نسبت به زندگی اجتماعی سهم حتمی و قطعی ایفاء می‌کند و طبعاً موفقیت فرد در دوران تحصیل، استقلال روحی، اتکاء به نفس او به مقدار زیادی وابسته به خانواده و تربیت خانوادگی است» (مجیدی، ۱۳۷۶). همچنین «بلوم^۳ در زمینه تأثیر خانواده در شکوفایی استعدادها اظهار می‌دارد: محیط خانواده نقش بزرگی در پیشرفت یا عقب‌ماندگی تحصیلی دانش‌آموزان دارد. اهمیت تأثیر این عامل مهم یعنی محیط خانواده به هیچ وجه کمتر از اهمیت معلم و شیوه تدریس او نیست» (به نقل از مجیدی، ۱۳۷۶). «واضح است که از جنبه نظری هر چه امکانات فرهنگی خانواده زیادتر باشد، امکان رشد توانایی‌های هوشی کودکان نیز زیادتر خواهد بود و این تفاوت را عملاً و به صورت بارز می‌توان در بین کودکان در مقاطع آموزشی مشاهده کرد» (علی‌محمدی، ۱۳۷۵). بنابراین، در پیشرفت تحصیلی دانشجویان عوامل شناختی یا هوش و استعداد و عوامل غیر شناختی از قبیل وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده، روابط فرزندان و حمایت والدین نقش دارد که به عقیده برخی از پژوهشگران عامل دوم در موفقیت فرد سهم بیشتری دارا است (غلامعلی لواسانی و درانی، ۱۳۸۳).

-
1. Cattell
  2. Stoetzel
  3. Benjamin Bloom

تحقیقات نشان می‌دهند کودکان رشد یافته در خانواده‌هایی که آنان را به لحاظ جسمی، ذهنی، عاطفی به خوبی پرورش داده‌اند در زمینه یادگیری و پیشرفت تحصیلی توانمندی‌های بالاتری دارا هستند. همچنین تعداد کودکان باهوش در سطوح اجتماعی اقتصادی بالاتر، بیشتر از محیط‌های اجتماعی و اقتصادی پایین است و به جز موارد استثناء، سطح پیشرفت تحصیلی فرزندان و سطح اقتصادی خانواده ارتباط دارد. از طرفی سواد والدین هم از لحاظ کمک آموزشی و هم انگیزه بخشی تأثیری مثبتی و پیشرفت فرزندان می‌گذارد (علی‌نژاد، ۱۳۸۱). به همین مناسبت استین می‌گوید: چنانچه بیشتر حمایت مالی دانشجو توسط والدین صورت گیرد، احتمال فراغت از تحصیلی وی به میزان ۱۰ درصد بیشتر خواهد بود. به گفته دیگر محققان کمک بلاعوض دانشگاه نسبت به وام‌های تحصیلی، در ایجاد انگیزه فرد برای ادامه تحصیل مؤثرتر است. در صورتی که فرزندان خانواده‌های فقیر از هوش بالاتری برخوردار نباشند، فرزندان خانواده‌های مرفه پیشرفت تحصیلی بالاتری خواهند داشت. همچنین استین در خصوص شانس حضور در دانشگاه می‌گوید: اگر مادر دانشجو دارای مدرکی بالاتر از لیسانس باشد، شانس موفقیت دانشجو در طی نمودن دوره چهارساله دانشگاه ۵ درصد افزایش می‌یابد (به نقل از مجدالدین، ۱۳۷۴).

سن کودک (چندمین فرزند) و جنسیت آن در طرز رفتار والدین و پرورش او کاملاً مؤثر هستند. والدین در برخورد با اولین فرزندشان توجه و نگرانی بیشتری دارند و بیشتر با او حرف می‌زنند. همچنین انتظارات و توقعات بیشتری از وی دارند. افراد ذکور این دسته به پذیرش عقایدی که مستلزم مخالفت با نظریه حداکثر است، کمتر تمایل نشان می‌دهند و برعکس افرادی که خواهر و برادر بزرگ دارند عقاید خلاقانه‌ای را که چندان هم رایج نیست را بیشتر می‌پذیرند. همچنین فرزندان بعدی در تقابل با خواهر و برادر (ان) خود، از آنجایی که نیاز دارند با آنان مدار کنند و خواسته‌های آن‌ها را در نظر گیرند، مهارت‌های اجتماعی مهمی کسب می‌کنند. این افراد رفتارشان دوستانه‌تر است و توقع کمتری دارند. در این میان، محبت متعادل والدین موجبات آرامش روانی کودکان را سبب گشته و آن‌ها را از پذیرش انحرافات اخلاقی بی‌نیاز می‌سازد و در نتیجه، موفقیت بیشتری در زندگی و تحصیل به دست خواهند آورد؛ چرا که کودکانی که در محیط دوستانه همراه با

اعتماد و احترام متقابل رشد می‌کنند، در مقابل آموزگار خود حرف شنوی بیشتری دارند و در دوران تحصیل موفق خواهند شد (مجیدی، ۱۳۷۶).

«با توجه به اینکه یکی از مهم‌ترین عوامل آموزشی که در وضعیت تحصیلی فراگیران تأثیر بسزایی دارد، نحوه فعالیت و روش تدریس معلم است، چنانچه انتخاب روش‌های تدریس مبتنی بر مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرآیند تدریس و با توجه به تفاوت‌های فردی و علایق آنان باشد، موجب پیشرفت بیشتر و موفقیت تحصیلی آنان خواهد شد. بنابراین، معلم باید بر روش‌های گوناگون تدریس مسلط باشد و با توجه به وضعیت و نوع کلاس و سایر مسائل، روش مناسب برای تدریس در کلاس را انتخاب کند. ... بنجامین بلوم نیز پس از انجام مطالعات گسترده در این زمینه، به این نتیجه رسیده است که: بررسی میزان مشارکت دانش‌آموزان در کلاس، روشن‌ترین شاخص اثربخشی آموزشی است» (به نقل از صحرانورد، ۱۳۸۱). اجزای تشکیل دهنده کیفیت تدریس جهت‌هایی است که از سوی یاددهنده به یادگیرنده داده می‌شود و با پرسش در مورد تشویق دانشجویان، میزان تلاش برای جذب آنان در کلاس، پاسخ به تمرینات کلاس، فرصت بحث به دانشجویان و تفهیم خوب مفاهیم مشخص می‌شود (فرزانه، ۱۳۷۷). در سال ۱۹۹۰ تحقیقی در زمینه بررسی تأثیر فناوری کامپیوتر و اینترنت بر روی یادگیری دانش‌آموزان از سوی دانشگاه ایندیانا انجام شد. نتایج نشان داد که استفاده از این شبکه در رشد مهارت نوشتن، فهم و درک ریاضی نقش مؤثری دارد و سبب رشد مهارت تفکر انتقادی و حل مسئله در دانش‌آموزان می‌شود (به نقل از پورجمشیدی، ۱۳۸۱).

همچنین تحقیقات صورت گرفته در مورد یادگیری مشارکتی نشان می‌دهد که این نوع یادگیری؛ عزت نفس، میزان تمرکز روی تکالیف، لذت بردن از کلاس و مدرسه و عشق به یادگیری را افزایش و وابستگی به معلم را کاهش می‌دهد (کرامتی، ۱۳۸۱). نتایج مطالعات دیگر نیز نشان‌دهنده وجود ارتباط بین به کارگیری تمجید و تحسین از سوی معلمان با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان، است (پاییزی و همکاران، ۱۳۸۶)؛ چرا که ارتباط مناسب دانشجو و استاد سبب رضایت بیشتر دانشجو از دانشگاه شده و در پیشرفت تحصیلی فرد تأثیر خوبی خواهد گذاشت (مجدالدین، ۱۳۷۴). دیگر

تحقیقات حاکی از آنند که روابط متقابل معلم و دانش‌آموز و جو روانی مثبت مدرسه بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر است (ستاری، و واعظی، ۱۳۸۴). در این زمینه نتایج تحقیقی از سوی متی^۱ نشان داد، «دانشجویانی که قبلاً اطلاعات مربوط به اعتماد به نفس پایین دریافت کرده بودند خیلی بیشتر از آنان که اطلاعات مربوط به اعتماد به نفس بالا دریافت کرده بودند، مرتکب تقلب شدند. این یافته بر این نکته اشاره دارد که برای والدین و معلمان، خیلی ارزشمند است که از پیامدهای آن رفتار خود که اعتماد به نفس دانش‌آموز را تحت تأثیر قرار می‌دهد، آگاهی یابند» (به نقل از زارعزاده و درخشان‌فرد، ۸۴-۱۳۸۳).

در اینجا به تحقیقات صورت گرفته در مورد عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان اشاره می‌شود. صفری (۱۳۸۴) در بررسی خود مشاهده کرد که دل بستگی به والدین با سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی رابطه‌ای مثبت و معنادار دارد و از طرفی، این اثر در دختران نوجوان بارزتر است. نتایج تحقیقات یعقوب‌خانی غیاثوند (۱۳۷۲)، نیز نشان داد که طبقه اجتماعی خانواده در مقایسه با شیوه تربیت، عامل پیش‌بینی کننده مهم‌تری است و ارتباط قوی‌تری با پیشرفت تحصیلی دارد. همچنین نتایج تحقیق محمودی (۱۳۷۶) نشان می‌دهد که اختلالات رفتاری در کودکان دارای مادر خانه‌دار بیشتر از کودکان دارای مادران شاغل است. یافته‌های پژوهش ساعی (۱۳۷۷) نیز نشان می‌دهد دانشجویانی که از طبقات اجتماعی بالاتر و مرفه‌تر بودند نسبت به سایر دانشجویان پیشرفت تحصیلی بیشتری داشتند. از سوی دیگر، در تحقیق صفدری ده‌چشمه و همکاران (۱۳۸۶)، آزمونی در دو گروه استادان و دانشجویان انجام شد، و بر اساس نتایج مشخص شد که از نظر استادان دانشگاه، حیطه محتوای آموزشی بالاترین رتبه را در پیشرفت تحصیلی دانشجویان داراست و این در حالی که حیطه عوامل اقتصادی اجتماعی پایین‌ترین رتبه را کسب کرده است. یافته‌های تحقیق دهقان (۱۳۷۵) نیز حکایت از آن دارد که «... پایگاه اقتصادی - اجتماعی دانش‌آموزان بر عملکرد تحصیلی آنان تأثیر مثبتی دارد و این تأثیر به صورت عمده از طریق متغیرهای

بینابینی مانند، عزت نفس تحصیلی، ارزش تحصیلی، انگیزه پیشرفت تحصیلی و ذائقه آموزشی والدین منتقل می‌شود؛ در حالی که با شرایط تحقیق حاضر، اثر اقتدار پدر و تسهیلات فیزیکی آموزشی بر عملکرد تحصیلی مورد تأیید قرار نگرفت».

در پژوهش صحرانورد (۱۳۸۱) نیز مشخص شد که بین روش تدریس فعال، سابقه تدریس، میزان تحصیلات، گذراندن دوره‌های آموزش ضمن خدمت معلمان با روحیه پرسشگری - پژوهش در دانش‌آموزان تفاوت معنی‌داری وجود ندارد؛ در صورتی که بین روش تدریس فعال و غیرفعال و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین بر اساس نتایج تحقیق لیاقت‌دار و همکاران (۱۳۸۳) روش تدریس بحث‌گروهی بر افزایش پیشرفت تحصیلی دانشجویان تأثیر بیشتری را نسبت به روش تدریس سخنرانی دارد. در تحقیق پاشازاده (۱۳۷۶) نیز مشخص شد که عملکرد معلمان دوره دیده در تربیت معلم نسبت به سایر معلمان بهتر است؛ به طوری که میانگین نمرات دروس ریاضی، علوم و علوم اجتماعی دانش‌آموزان دارای معلمان فارغ‌التحصیل از دانشگاه‌های تربیت معلم بالاتر است. در نتایج عابدی (۱۳۸۶) نیز ذکر شده است که میزان تجربه مدیر و معلم بیش از میزان تحصیلات آنان بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان اثر گذار است. همچنین ارتباط بین امکانات، بودجه، برنامه، نظم و انضباط در مدرسه با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تأیید شد.

نتایج تحقیق دهقان (۱۳۸۵) نشان می‌دهد که بین مهارت‌های اجتماعی و سلامت روان با پیشرفت تحصیلی ارتباطی وجود دارد. بنابراین، «در موفقیت تحصیلی افراد نباید تنها به تشخیص حدود توانایی‌ها یا ناتوانی‌های شناختی فرد اکتفا کرد بلکه لازم است برآورد قابل قبولی نیز از حدود توانایی‌ها و مهارت‌های اجتماعی - عاطفی آنان داشته باشیم». همچنین مجدالدین (۱۳۷۴) در نتایج خود اشاره می‌کند، دانشجویانی که از نظر خانوادگی، وضعیت اقتصادی و اجتماعی ضعیف‌تری دارند و نیز دانشجویانی که ارتباط کمتری با مسئولان آموزشی دانشگاه دارند، بیشتر دچار افت تحصیلی خواهند شد. پژوهش هاشمی (۱۳۸۳) نیز نشان داد که بین فاکتورهای ادراک دانش‌آموزان از جو روانی - اجتماعی کلاس، جو عاطفی خانواده، اضطراب امتحان، استفاده دانش‌آموزان از راهبردهای فراشناختی و راهبرد برنامه‌ریزی، با پیشرفت تحصیلی آنان ارتباط وجود دارد. همچنین نتایج این تحقیق نشان داد که بین متغیرهای ادراک مشارکت، ادراک از

دلبستگی متقابل بین دانش‌آموزان و استفاده دانش‌آموزان از راهبردهای فراشناختی، به ترتیب بیشترین سهم را در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی درس علوم دارد. نتایج بررسی زینی‌وند (۱۳۸۴) نیز در این رابطه نشان می‌دهد که بین حمایت اجتماعی (میزان ادراک فرد از اینکه مورد توجه و علاقه دیگران است و چنانچه دچار مشکل شود به او یاری خواهند رساند) و پیشرفت تحصیلی رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین آقای اسرافیلیان (۱۳۸۴) بر اساس نتایج پژوهش خود، فاصله بیشتر محل سکونت تا تحصیل، وقفه تحصیلی، آگاهی کمتر از آیین‌نامه‌های آموزشی، تأمین مخارج تحصیلی از ناحیه شخص و علاقه پایین به رشته تحصیلی را با عدم موفقیت دانشجویان مرتبط دانسته است. نتایج تحقیقات مذکور گویای واقعیت تأثیر عوامل محیطی (سایر فاکتورها به غیر از هوش فرد) در یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان هستند. همان‌طور که مشاهده می‌شود تحقیقات بسیار زیادی در حوزه عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی انجام شده است و اکثر تحقیقات مذکور عوامل اقتصادی اجتماعی و شیوه آموزش را در جامعه آماری خود مورد بررسی قرار دادند که از جمله آنها می‌توان به طبقه اجتماعی خانواده، سطح درآمد، محتوای آموزشی، روش تدریس و ... اشاره کرد. بنابراین، در تحقیق حاضر سعی شده است تا حدودی با رویکرد متفاوتی به این مسئله توجه شود و به همین جهت علاوه بر جایگاه اقتصادی اجتماعی دانشجویان (که در فرهنگ‌های مختلف و نیز با گذشت زمان متغیر است) و نحوه برقراری ارتباط با استادان دانشگاه به منظور تعیین سهم آنان در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی، متغیرهای مختلف علمی پژوهشی استادان دانشگاه نظیر سطح علمی - پژوهشی استادان که بیانگر انگیزه پیشرفت و نوآوری آنان است و نیز شاخص بسیار مهم نسبت استاد به دانشجو، در دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرگان مورد بررسی قرار گرفته است.

روش

کلیه دانشجویان رشته‌های فنی و مهندسی، علوم انسانی، علوم پایه و کشاورزی ورودی سال ۱۳۸۷ شاغل به تحصیل در دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرگان که سه ترم تحصیلی را پشت سر گذاشته‌اند^۱، جامعه آماری این تحقیق را تشکیل دادند. بنابر تحقیقات

۱. علت انتخاب دانشجویان ممتاز و غیر ممتاز بر اساس سه ترم اول سال تحصیلی آنان این است که، وضعیت

صورت گرفته، موفقیت دانشجویان در ترم‌های اولیه با سنوات آتی در ارتباط بوده و عوامل مؤثر بر آن قابل پیش‌بینی و تعمیم به سایر سنوات تحصیلی است (مجدالدین، ۱۳۷۴؛ ده‌بزرگی و موصلی، ۱۳۸۲؛ تمنائی‌فر و همکاران، ۱۳۸۶). تعداد دانشجویان ورودی ۸۷ (با توجه به عددی که از بخش امتحانات به دست آمد) ۲۵۸۰ نفر گزارش شده بود (دانشجویان مهمان و انصرافی جزو این تعداد محسوب نشدند)، بنابراین، این عدد در محاسبه حجم نمونه استفاده شد. بر اساس جدول مورگان^۱ - کرجسای^۲ حجم نمونه برای جامعه آماری فوق بین ۳۳۱ الی ۳۳۵ نفر است. همچنین بر اساس فرمول ذیل حجم نمونه محاسبه شد که در آن از سطح اطمینان ۹۵ درصد با دقت ۶ درصد (ϵ) و نسبت موفقیت (p) ۰/۵ (که برای محاسبه حجم نمونه حداکثر به کار می‌رود) و نیز میزان $Z_{\alpha/2}$ که بر اساس جدول مربوطه ۱/۹۶ استخراج شد، حجم نمونه معادل ۲۶۷ محاسبه شد (مؤمنی، ۱۳۸۷). بنابراین حجم نمونه این آزمون ۳۰۰ نفر (برابر میانگین حجم نمونه دو روش فوق) در نظر گرفته شد.

$$n = \frac{Z^2 \times p(1-p)}{\epsilon^2}$$

در هر رشته تعداد نمونه‌ها متناسب با حجم تشکیل دهنده افراد آن رشته در جامعه آماری انتخاب شد و یا به عبارت دیگر، از روش نمونه‌گیری تصادفی مطابق نسبتی^۳ استفاده شد. بدین منظور و با عنایت به درصد دانشجویان تشکیل دهنده ورودی ۸۷ در هر رشته، تعداد ۶۰ نفر از دانشجویان رشته علوم انسانی، ۱۲۰ نفر از دانشجویان رشته فنی مهندسی، ۴۰ نفر از دانشجویان رشته کشاورزی و ۸۰ نفر از دانشجویان رشته علوم پایه، حجم نمونه مورد پژوهش را تشکیل دادند. تساوی عامل جنسیت در بسیاری از تحقیقات گزارش شده است (البرزی و سیف، ۱۳۸۱؛ خیر و سیف، ۱۳۸۳؛ تمنائی‌فر و

تحصیلی دانشجویان در ترم‌های اولیه، با پیشرفت و یا افت تحصیلی‌شان در طول تحصیل مرتبط است (مجدالدین، ۱۳۷۴).

1. Morgan
2. Kerjcie
3. Proportional Stratified Random Sampling

همکاران ۱۳۸۶؛ غلامعلی لواسانی و درانی، ۱۳۸۳)، در این پژوهش نیز عامل جنسیت در دو گروه ممتاز و غیر ممتاز یکسان در نظر گرفته شد. با وجود اینکه حجم نمونه ۳۰۰ نفر محاسبه شده است، به دلیل علاقه‌مندی به تساوی حجم نمونه افراد تشکیل دهنده در گروه موفق و ناموفق در متغیر وابسته (۱۵۰ نفر با معدل بالاتر از ۱۷ و ۱۵۰ نفر با معدل پایین‌تر از ۱۴) قرار گیرند و همچنین به لحاظ اینکه در ۳۰۰ فرد مورد مطالعه تمامی آنان در بین دو گروه فوق نبوده و برخی از افراد معدلی بین ۱۴ الی ۱۷ دارا هستند، در مجموع حدوداً ۲ برابر مقدار تعیین شده یعنی بیش از ۵۰۰ نفر حجم نمونه اولیه را تشکیل دادند. از این میان ۳۷۳ نفر واجد شرایط مورد نظر بودند. بدین ترتیب، که ۱۵۸ نفر با معدل ۱۷ به بالا و ۲۱۵ نفر دارای معدل کمتر از ۱۴ بودند و با عنایت به حضور داشتن ۱۲۳ نفر پسر و ۹۲ نفر دختر در گروه غیرممتازین و ۸۱ دختر و ۷۷ پسر در گروه ممتازین، به دلیل توزیع مناسب عامل جنسیت و نیز اثر تعداد پاسخ دهندگان در دو گروه هدف، پاسخنامه ۷۵ نفر پسر و ۷۵ نفر دختر از گروه ممتازین و ۷۵ پسر و ۷۵ دختر نیز از گروه غیرممتازین برای انجام محاسبات آماری انتخاب شد. لازم به ذکر است که در هنگام توزیع پرسشنامه از دانشجویان درخواست شد که تا حد امکان به سؤال‌های پاسخ دهند. همچنین در محاسبات از پرسشنامه‌هایی که حداکثر پاسخ را داشتند استفاده شد (پاسخنامه افرادی که معدلی بین این دو گروه داشتند نیز حذف شد (ده‌بزرگی و موصلی، ۱۳۸۲). روش غالب در این تحقیق پیمایشی^۱ بود و جهت جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه^۲ (پرسشنامه محقق ساخته (صفدری ده‌چشمه و همکاران، ۱۳۸۶) استفاده شد. با توجه به اینکه متغیر مستقل از قبل اعمال شده است، روش تحقیق به نوعی علی مقایسه‌ای نیز محسوب می‌شود (نریمانی و همکاران، ۱۳۸۵). سؤالات استفاده شده در این پژوهش به شکل بسته^۳ (چند گزینه‌ای) و به صورت خوشه‌ای^۴ طرح شدند، یعنی سؤال‌های مرتبط در کنار یکدیگر قرار داشتند.

۱. تحقیقات پیمایشی (Survey)، با بررسی جمعیت‌ها از طریق نمونه‌های انتخابی، به کشف روابط متقابل متغیرهای جامعه شناختی در آن می‌پردازد (ساعی، ۱۳۷۷).

2. Questionnaire
3. Closed Questions
4. Cluster

لازم به ذکر است که در طراحی بیشتر پرسش‌ها از طیف لیکرت^۱ استفاده شده است. اعتبار^۲ پرسشنامه توسط استادان مربوطه تأیید شد. برای تعیین پایایی^۳ نیز توسط نرم‌افزار SPSS16 از روش آلفا کرونباخ (مؤمنی، ۱۳۸۷) محاسبه انجام شد و مقدار آن ۰/۸۳ برآورد شد. برای آزمون فرضیه‌ها جداول توافقی مربوطه تعیین و متناسب با فرضیه مورد نظر ضرایب توافقی تاوکنندال محاسبه شد. داده‌های مربوط به متغیرهای آموزشی و پژوهشی (اطلاعاتی از قبیل درجه توسعه دانشگاه، نسبت استاد به دانشجو، درجه علمی استادان و فعالیت‌های علمی آنان، تعداد دانشجویان ممتاز و ضعیف، تعداد جلد کتاب و ... مربوطه به سال‌های ۸۳ الی ۸۸) از معاونت‌های مربوطه دریافت گردید. جهت محاسبه نسبت موفقیت علمی دانشجویان، تعداد دانشجویان ممتاز ورودی ۸۳ الی ۸۸ و نیز تعداد دانشجویان دارای معدل پایین‌تر از ۱۴ این ورودی‌ها از بخش امتحانات دانشگاه استخراج و از تقسیم تعداد افراد ممتاز به معدل پایین برای هر ورودی ضریبی حاصل و در SPSS وزن‌دار شد. برای تعیین ارتباط میان متغیرهای علمی مختلف دانشگاهی، با نسبت موفقیت علمی دانشجویان، ضرایب همبستگی پیرسون تعیین شد. همچنین برای پیش‌بینی موفقیت علمی دانشجویان با توجه به سطح طبقه‌ای داده‌ها از تحلیل رگرسیون لجستیک (متد Forward Stepwise) استفاده شد (مؤمنی، ۱۳۸۷). کلید محاسبات در نرم‌افزار SPSS16 صورت پذیرفته است.

یافته‌ها

کای دو (χ^2) مدل بیانگر تأثیر یا عدم تأثیر معنی‌دار متغیر مستقل بر متغیر وابسته است (مؤمنی، ۱۳۸۷). همان‌طور که در گام چهارم جدول (۱) مشاهده می‌شود کای دو مدل ۱۸۱/۲۹۱ بوده که مقدار Sig آن کمتر از ۵ درصد بوده و بنابراین، متغیرهای تعداد

1. Likert Spectrum

۲. میزان دقت شاخص‌هایی که سبب سنجش هدف تحقیق مورد نظر می‌شود را اعتبار می‌نامند (ساروخانی، ۱۳۸۶)
۳. بررسی اینکه آیا ابزار سنجش تحقیق تکرار پذیر است و در صورت تکرار عملیات نتایج مشابهی به دست خواهد داد (ساروخانی، ۱۳۸۶).

خواهر و برادر دارای مدرک دانشگاهی، تحصیلات مادر، میزان امکانات رفاهی و نقش استادان بر متغیر وابسته معدل دانشجویان تأثیر داشته و نشان دهنده‌ی برآزش مناسبی است.

جدول (۱) آزمون مختلط ضریب‌های مدل (χ^2)

Sig.	df	Chi-square		
.۰۰۰۰	۱	۱۶۰.۱۵۵	گام	گام ۱
.۰۰۰۰	۱	۱۶۰.۱۵۵	بلوک	
.۰۰۰۰	۱	۱۶۰.۱۵۵	مدل	
.۰۰۰۱	۱	۱۰.۹۷۳	گام	گام ۲
.۰۰۰۰	۲	۱۷۱.۱۲۸	بلوک	
.۰۰۰۰	۲	۱۷۱.۱۲۸	مدل	
.۰۰۱۹	۱	۵.۴۹۲	گام	گام ۳
.۰۰۰۰	۳	۱۷۶.۶۲۰	بلوک	
.۰۰۰۰	۳	۱۷۶.۶۲۰	مدل	
.۰۰۳۱	۱	۴.۶۷۱	گام	گام ۴
.۰۰۰۰	۴	۱۸۱.۲۹۱	بلوک	
.۰۰۰۰	۴	۱۸۱.۲۹۱	مدل	

در جدول (۲) مقدار ضرایب R^2 تعیین شده است که معادل R^2 در رگرسیون خطی است (مؤمنی، ۱۳۸۷). با توجه به جدول مذکور مقدار ضریب R^2 برابر ۰/۶۲۸ محاسبه شد. این بدان معنی است که ۰/۶۲۸ تغییرات متغیر وابسته از طریق متغیرهای مستقل رگرسیون لجستیک تبیین می‌شود.

جدول (۲) خلاصه وضعیت مدل (R^2)

گام	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
۱	۲۳۴.۹۳۵	۰.۴۳۰	۰.۵۷۳
۲	۲۲۳.۹۶۲	۰.۴۵۱	۰.۶۰۲
۳	۲۱۸.۴۷۰	۰.۴۶۲	۰.۶۱۶
۴	۲۱۳.۷۹۹	۰.۴۷۱	۰.۶۲۸

مقادیر جدول (۲) نشان می‌دهد که تا چه میزان پیش‌بینی مدل درست است. در گام ۴ این خروجی برای ۳۰۰ دانشجوی شرکت‌کننده در تحقیق، تنها ۲۶ مورد خطای طبقه‌بندی وجود دارد. بر اساس جدول ذیل، حساسیت این مدل در پیش‌بینی موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی ۹۱/۳ درصد است (۹۱/۳ درصد دانشجویان را به درستی طبقه‌بندی کرده است).

جدول (۳) طبقه‌بندی مقادیر مشاهده شده و پیش‌بینی شده مدل برای موفقیت تحصیلی دانشجویان

پیش‌بینی شده		مشاهده شده		درصد
پیشرفت تحصیلی	ناموفق	پیشرفت تحصیلی	ناموفق	
۱۱	۱۳۹	۱۱	۱۳۹	۹۲.۷
۱۳۷	۱۳	۱۳۷	۱۳	۹۱.۳
میانگین				۹۲.۰
۱۱	۱۳۹	۱۱	۱۳۹	۹۲.۷
۱۳۷	۱۳	۱۳۷	۱۳	۹۱.۳
میانگین				۹۲.۰
۱۳	۱۳۷	۱۳	۱۳۷	۹۱.۳
۱۳۷	۱۳	۱۳۷	۱۳	۹۱.۳
میانگین				۹۱.۳
۱۳	۱۳۷	۱۳	۱۳۷	۹۱.۳
۱۳۷	۱۳	۱۳۷	۱۳	۹۱.۳
میانگین				۹۱.۳

مطابق جدول (۴) همان‌طور که مشاهده می‌شود، در گام چهارم رگرسیون لجستیک مقدار p -value محاسبه شده کلیه متغیرهای مستقل از سطح خطای ۰/۰۵ درصد کوچک‌تر است این بدین معنی است که از بین متغیرهای مستقل وارد شده، فاکتورهای امکانات رفاهی (در سطح خطای ۰/۰۵)، نقش استاد (در سطح خطای ۰/۰۵)، تعداد خواهر و برادر دارای مدرک دانشگاهی (در سطح خطای ۰/۰۱) و تحصیلات مادر (در سطح خطای ۰/۰۱) بر روی موفقیت علمی دانشجویان بیشترین اثر را داشته و رابطه‌ای مثبت و معنی‌داری با پیش‌بینی موفقیت آنان دارند؛ به طوری که ۶۲/۸ درصد از واریانس متغیر ملاک (پیشرفت تحصیلی دانشجویان) توسط متغیرهای مستقل مذکور، در جامعه آماری مورد مطالعه ما تبیین می‌شود (داده‌ها نمایش داده نشده‌اند). لازم به ذکر است متغیرهایی که بیشترین اثر را در پیش‌بینی موفقیت دانشجویان دارند، به ترتیب شامل: تعداد خواهر و برادر دارای مدرک (۰/۳۰۵)، تحصیلات مادر (۰/۱۵۰)، امکانات رفاهی (۰/۰۱۸) و نقش استاد (۰/۰۰۲) هستند. این بدان معنی است که تأثیر تعداد خواهر و برادر دارای مدرک دانشگاهی، در موفقیت عملی فرزندان بسیار بیشتر از سایر متغیرهای مذکور است. بدین مفهوم که هر چه دانشجویان دارای خواهر و برادر تحصیل کرده بیشتری باشند، احتمال الگو گرفتن و نظارت بیشتر از طریق آنان افزایش می‌یابد و شانس موفقیت فرد را بالا می‌برد (جدول ۴).

جدول (۴) محاسبه ضرایب رگرسیون لجستیک برای متغیرهای پیش‌بینی کننده موفقیت علمی دانشجویان

Exp(B)	Sig.	df	Wald	S.E.	B	
۱.۳۹۱	۰.۰۰۰	۱	۸۷.۷۷۵	۰.۰۳۵	۰.۳۳۰	تعداد خواهر و برادر دارای مدرک دانشگاهی
۰.۱۵۷	۰.۰۰۰	۱	۵۸.۶۶۰	۰.۲۴۲	-۱.۸۵۴	
۱.۳۶۸	۰.۰۰۰	۱	۷۵.۴۹۲	۰.۰۳۶	۰.۳۱۳	تعداد خواهر و برادر دارای مدرک دانشگاهی
۱.۱۶۰	۰.۰۰۱	۱	۱۰.۴۸۰	۰.۰۴۶	۰.۱۴۹	
۰.۱۰۸	۰.۰۰۰	۱	۶۱.۵۱۱	۰.۲۸۴	-۲.۲۲۸	

۱.۳۶۶	۰.۰۰۰	۱	۷۲.۴۳۰	۰.۰۳۷	۰.۳۱۲	تعداد خواهر و برادر دارای مدرک دانشگاهی	گام ۳ ^c
۱.۱۶۲	۰.۰۰۱	۱	۱۰.۳۷۲	۰.۰۴۷	۰.۱۵۰	تحصیلات مادر	
۱.۰۱۸	۰.۰۲۴	۱	۵.۰۷۹	۰.۰۰۸	۰.۰۱۷	میزان امکانات رفاهی	
۰.۰۹۱	۰.۰۰۰	۱	۶۲.۷۰۴	۰.۳۰۳	-۲.۴۰۰	ضریب ثابت	
۱.۳۵۶	۰.۰۰۰	۱	۶۷.۷۰۶	۰.۰۳۷	۰.۳۰۵	تعداد خواهر و برادر دارای مدرک دانشگاهی	گام ۴ ^d
۱.۱۶۲	۰.۰۰۱	۱	۱۰.۲۲۲	۰.۰۴۷	۰.۱۵۰	تحصیلات مادر	
۱.۰۱۹	۰.۰۱۹	۱	۵.۵۴۰	۰.۰۰۸	۰.۰۱۸	میزان امکانات رفاهی	
۱.۰۰۲	۰.۰۴۲	۱	۴.۱۱۵	۰.۰۰۱	۰.۰۰۲	نقش استادان	
۰.۰۷۷	۰.۰۰۰	۱	۶۳.۵۵۲	۰.۳۲۱	-۲.۵۵۸	ضریب ثابت	

a. متغیر وارد شده در گام اول: تعداد خواهر و برادر دارای مدرک دانشگاهی؛ b. متغیر وارد شده در گام دوم: تحصیلات مادر؛ c. متغیر وارد شده در گام سوم: میزان امکانات رفاهی؛ d. متغیر وارد شده در گام چهارم: نقش استادان.

برای تعیین ارتباط میان متغیرهای علمی مختلف دانشگاهی، با نسبت موفقیت علمی دانشجویان ضرایب همبستگی تعیین شد. برای این عمل ابتدا متغیرهای مختلفی بررسی و در آخر متغیرهایی که با درصد موفقیت علمی دانشجویان همبستگی داشتند در جدول ۵ نمایش داده شدند. در نهایت، ضریب همبستگی نسبت دانشجویان موفق به ناموفق با متغیرهای تعداد کل استادان، تعداد کل طرح‌های پایان یافته، تعداد مقالات ISI، تعداد مقالات علمی پژوهشی محاسبه شد. همان‌طور که مشاهده می‌شود بین متغیرهای مذکور با نسبت موفقیت همبستگی وجود دارد و بیشترین آن به ترتیب متعلق به تعداد طرح‌های پژوهشی پایان یافته‌ی استادان (۰/۹۱۸)، تعداد مقالات علمی پژوهشی چاپ شده (۰/۶۶۵)، تعداد مقالات ISI چاپ شده (۰/۵۷۶) و تعداد کل استادان (۰/۴۹۰) است (کلیه ضرایب در سطح خطای ۰/۰۱ معنی‌دار بودند).

جدول (۵) تعیین ضریب همبستگی بین متغیرهای علمی - پژوهشی استادان و نسبت موفقیت دانشجویان

تعداد مقالات علمی پژوهشی چاپ شده	تعداد مقالات چاپ شده ISI	تعداد طرح‌های پژوهشی پایان یافته استادان	تعداد کل استادان	نسبت دانشجویان موفق به ناموفق		
۰.۶۶۵	۰.۵۷۶	۰.۹۱۸	۰.۴۹۰	۱	همبستگی	نسبت دانشجویان موفق به ناموفق
۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰		Sig. (2-tailed)	
۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	N	
۰.۱۸۶	-۰.۱۶۵	۰.۳۴۸	۱	۰.۴۹۰	همبستگی	تعداد کل استادان
۰.۰۷۳	۰.۱۱۳	۰.۰۰۱		۰.۰۰۰	Sig. (2-tailed)	
۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	N	
۰.۶۰۲	۰.۶۲۱	۱	۰.۳۴۸	۰.۹۱۸	همبستگی	تعداد طرح‌های پژوهشی پایان یافته استادان
۰.۰۰۰	۰.۰۰۰		۰.۰۰۱	۰.۰۰۰	Sig. (2-tailed)	
۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	N	
۰.۹۱۷	۱	۰.۶۲۱	-۰.۱۶۵	۰.۵۷۶	پیرسون	تعداد مقالات چاپ شد ISI
۰.۰۰۰		۰.۰۰۰	۰.۱۱۳	۰.۰۰۰	Sig. (2-tailed)	
۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	N	
۱	۰.۹۱۷	۰.۶۰۲	۰.۱۸۶	۰.۶۶۵	همبستگی	تعداد مقالات علمی پژوهشی چاپ شده
	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۷۳	۰.۰۰۰	Sig. (2-tailed)	
۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	N	

** همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.

نتیجه گیری

همان‌طور که قبلاً نیز ذکر شد، در این طرح، برای پیش‌بینی موفقیت تحصیلی دانشجویان از روش تحلیل رگرسیون لجستیک استفاده شد و بر اساس نتایج آن متغیرهایی که در پیش‌بینی موفقیت دانشجویان موثر هستند (به ترتیب میزان تأثیر) شامل؛ تعداد خواهر و برادر دارای مدرک دانشگاهی (۰/۳۰۵)، تحصیلات مادر (۰/۱۵۰)، امکانات رفاهی (۰/۰۱۸) و نقش استاد (۰/۰۰۲) هستند.

در کل، فرضیه‌های تأیید شده پژوهش حاضر بیشترین ضریب توافق محاسبه شده (داده‌ها نمایش داده نشدند) مربوط به متغیر تعداد خواهر و برادر (ان) دارای مدرک دانشگاهی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان بود (با مقدار ضریب ۰/۸۱۷). در این رابطه نتایج تحقیقات ما با نتایج زرشکن زمان‌پور (۱۳۸۰)، رحیم‌آبادی (۱۳۷۹) و قاجاریه (۱۳۷۳) مرتبط بوده و بدین لحاظ که وجود افراد تحصیل کرده در خانواده و برقراری

رابطه عاطفی و دریافت کمک‌های علمی و نظارت بر تحصیل بر خانه بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان موثر است، همسو می‌باشد. در مجموع، در صورتی که افزایش نظارت و حمایت خواهر و برادر (ان) تحصیل‌کرده را در رشد اجتماعی فرزند و پیشرفت تحصیلی او مؤثر بدانیم، بنابراین، افرادی که با خانواده خود زندگی می‌کنند، از این پشتوانه بهره‌مند هستند. همچنین نظارت مضاعف از طریق خواهر و برادر (ان) بر روی تحصیل فرد بیشتر بوده و می‌تواند از تجربیات و نقاط قوت آنان الگو گیرد و نیز افراد تحصیل‌کرده در خانه بمانند و مثل یک معلم خصوصی در حل مشکلات علمی وی را یاری نمایند. ایجاد انگیزه، حس رقابت، پشتوانه روانی و احساسی از دیگر مزایای دارا بودن این فاکتور محسوب می‌شود.

در تحقیق حاضر سواد مادر در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانشجویان با میزان اثر ۰/۱۵ دومین سهم را در مدل به خود اختصاص داد. سواد والدین هم از لحاظ کمک آموزشی و هم انگیزه بخشی تأثیری مثبتی و پیشرفت فرزندان می‌گذارد (علی‌نژاد، ۱۳۸۱). در این رابطه استین^۱ می‌گوید: شانس ادامه تحصیل دانشجویان در دوره لیسانس در صورتی که مادر آنان مدرکی بالاتر از لیسانس داشته باشند، ۵ درصد افزایش می‌یابد (به نقل از مجدالدین، ۱۳۷۴). مجیدی (۱۳۷۶) نیز در نتایج خود ارتباط بین سواد مادر و موفقیت تحصیلی فرزند را معنی‌دار ذکر می‌کند که با نتایج تحقیق حاضر همخوانی دارد. بر این اساس، نتایج تحقیق انجام شده با نتایج جوان‌شیخی (۱۳۸۰)، زارع‌زاده و درخشان‌فرد (۸۴-۱۳۸۳)، احمدی (۱۳۷۷)، علی‌محمدی (۱۳۷۵) و خوانساری (۱۳۷۵) همخوانی داشته و با نتایج لواسانی و درانی (۱۳۸۳) ناهمسو است. با توجه به اینکه تحصیلات والدین و روابط خانوادگی با سازگاری اجتماعی و ایجاد اعتماد به نفس جهت موفقیت تحصیلی دانشجویان مرتبط است و نیز از آنجایی که مادران تحصیل‌کرده از فرزندان خود انتظارات علمی بالاتری دارند، انگیزه پیشرفت فرزندان افزایش یافته و از طرف دیگر، نظارت بر تحصیل افرادی که دارای مادر، خواهر و برادر (ان) تحصیل‌کرده هستند بیشتر بوده و از حمایت علمی بسیار مناسبی در خانواده بهره‌مند

می‌شوند و بنابراین، تأثیر زیادی را در پیشرفت تحصیلی دانشجویان به همراه دارد. ارتباط معنی‌دار امکانات رفاهی مناسب نیز به منظور پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی تأیید شد. این عامل با کاهش دغدغه و استرس دانشجو نقش مهمی را در ایجاد، حفظ تمرکز و آرامش روانی او بازی می‌کند. بر این اساس نتایج تحقیق حاضر با نتایج زارع (۱۳۷۴) و تمنائی‌فر و همکاران (۱۳۸۶) همسو است. لازم به ذکر است که دهقان (۱۳۷۵) بین تسهیلات فیزیکی آموزشی و عملکرد تحصیلی رابطه معنی‌داری مشاهده نکرده است که از این نظر با نتایج ما مغایرت دارد. از جمله امکانات رفاهی در دانشگاه می‌توان به تسهیلات کتابخانه‌ای اشاره کرد. در این زمینه برازیر و کانروی (۱۹۹۶) نشان داد که بین تعداد کتاب‌های به امانت سپرده شده با پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود دارد. بر اساس یافته‌های آمکنیان و کوگان (۲۰۰۴) نیز وجود امکانات رفاهی مناسب تأثیر معنی‌داری بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان داشته و با نتایج تحقیق حاضر همخوانی دارد. به طور کلی، نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که بین نوع سکونت و پیشرفت تحصیلی رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ به طوری که دانشجویانی که با خانواده خود زندگی می‌کنند در تحصیلات موفق‌تر عمل می‌کنند؛ چرا که دانشجویان خوابگاهی از امکانات رفاهی مناسبی برخوردار نیستند. بر اساس نتایج تحقیق حاضر جدول توافقی مربوطه گویای این مطلب است که دانشجویان با معدل بالای ۱۷ نسبت به دانشجویان با معدل پایین‌تر از ۱۴، در شاخص‌های استفاده از امکانات کمک آموزشی، رایانه و نرم افزارهای رایانه‌ای و داشتن مطالعه در اتاق شخصی (فاکتورهایی که در شاخص‌سازی امکانات رفاهی مورد استفاده قرار گرفته‌اند) موفق‌تر بوده و بدین جهت بر پیشرفت تحصیلی آنان اثر گذار است.

آخرین فاکتور مؤثر در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانشجویان، نقش استادان است و منظور از آن، ارتباط مناسب با استاد، فعال بودن در کلاس و انجام پرسش و پاسخ، تأثیرپذیری از تشویق استادان و داشتن نگرشی مثبت نسبت به استادان و نحوه انتقاد صحیح از آنان بوده و در صورت توانایی فرد در انجام این موارد، روحیه و انگیزه وی برای کسب امتیازات علمی بالاتر، افزایش می‌یابد. از این لحاظ نتایج تحقیق صورت گرفته با نتایج ساعی (۱۳۷۷)، پاییزی و همکاران (۱۳۸۶)، هاشمی (۱۳۸۳) و

علیوندی و وفا (۱۳۸۴) همخوانی دارد. همان‌طور که در نتایج تحقیق حاضر ارتباط معنی‌دار پیشرفت تحصیلی با نقش استادان تأیید شد، جدول توافقی مربوطه گویای این مطلب است که دانشجویان با معدل بالای ۱۷ نسبت به دانشجویان با معدل پایین‌تر از ۱۴، در شاخص‌های برقراری ارتباط مناسب با استاد، فعال بودن در کلاس و انجام پرسش و پاسخ (که از این نظر با نتایج بوساری و همکاران (۱۳۸۵) همخوانی دارد) تأثیرپذیری از تشویق استادان و داشتن نگرش مثبت و نحوه‌ی انتقاد صحیح از آنان (که از این نظر با نتایج معزی و همکاران (۱۳۸۸) همخوانی دارد) موفق‌تر عمل می‌کنند. به طور کلی، برقراری رابطه‌ی صحیح استاد با دانشجو علاوه بر ایجاد رغبت و انگیزه در وی از طریق افزایش رفتارهای انطباقی با محیط، موجبات رضایت‌مندی دانشجویان از کلاس درس را فراهم می‌آورد و بدین سبب، با افزایش عزت نفس، مسئولیت‌پذیری و اطاعت‌پذیری در قبال تکالیف محوله، اثر بخشی معنی‌داری را در پیشرفت تحصیلی آنان خواهد گذاشت.

برای تعیین ارتباط میان متغیرهای علمی مختلف دانشگاهی، با نسبت موفقیت علمی دانشجویان ضرایب همبستگی تعیین شد و مشاهده شد که برخی از متغیرهای بررسی شده با نسبت موفقیت علمی دانشجویان همبستگی دارد که بیشترین آنها به ترتیب متعلق به تعداد طرح‌های پژوهشی پایان یافته‌ی استادان (۰/۹۱۸)، تعداد مقالات علمی پژوهشی چاپ شده (۰/۶۶۵)، تعداد مقالات ISI چاپ شده (۰/۵۷۶) و تعداد کل استادان (۰/۴۹۰) است (کلیه ضرایب در سطح خطای ۰/۰۱ معنی‌دار بودند). این بدان معنی است که با افزایش فاکتورهای مذکور در سال‌های مختلف تحصیلی میزان نسبت موفقیت علمی دانشجویان نیز افزایش یافته و از این نظر رابطه‌ی معنی‌داری بین آنها وجود دارد. به عبارت دیگر، سرمایه‌گذاری دانشگاه در این متغیرها به طور غیرمستقیم موجب افزایش سطح علمی دانشجویان و موفقیت آنها شده است. در این رابطه نتیجه‌ی مشابهی در تحقیقات ادهمی و همکاران (۱۳۸۱) ذکر شده (بین تعداد و رتبه‌ی علمی مدرسین و پیشرفت تحصیلی دانشجویان ارتباط معنی‌داری مشاهده شده است) که با نتایج ما همخوانی دارد. البته قهرمانی و همکاران (۱۳۸۷) در تحقیق خود این‌طور نتیجه‌گیری کردند که ارتقای درجه‌ی علمی اعضای هیئت علمی دانشگاه لزوماً به بهبود ابعاد مختلف

عملکرد آموزشی آنان منجر نمی‌شود که به نوعی با نتایج این تحقیق ناهمسو است. از طرفی، نتایج دیگر تحقیقات (هانوشک، ۱۹۹۷) و (ریوکن و همکاران، ۲۰۰۴) نشان می‌دهد که نقش استفاده از استادان مجرب و امکانات دانشگاهی در پیشرفت تحصیلی دانشجویان معنی‌دار است. به عنوان مثال، دارلینگ - هاموند (۲۰۰۰)، واین و یانگز (۲۰۰۳) نشان دادند که کیفیت سطح علمی اساتید با پیشرفت علمی دانشجویان ارتباط داشته که با نتایج تحقیق حاضر همخوانی دارد. بر اساس نتایج به دست آمده مشاهده شد که در طی روند ۶ ساله، افزایش تعداد استادان دانشگاه و نیز افزایش فعالیت‌های پژوهشی آنان و افزایش نسبت استاد به دانشجو همبستگی معنی‌داری را با روند افزایش دانشجویان ممتاز دانشگاه داشته است. در مجموع، می‌توان این طور نتیجه‌گیری کرد که استفاده از استادان دارای رتبه علمی بالا و توانمند در امر پژوهش، علی‌رغم قدرت و تسلط علمی بالای آنان در حل مسائل علمی دانشجویان، انگیزه پیشرفت علمی آنان تأثیر روحی و روانی بر جو کلاس دارد و آنان را به عنوان الگوی علمی مورد پذیرش دانشجویان قرار می‌دهد. همچنین یکی از شاخص‌های بین‌المللی رتبه‌بندی دانشگاه‌ها علاوه بر معیارهای فوق، نسبت استاد به دانشجو است که با افزایش آن از طریق ایجاد امکان نظارت بیشتر استاد بر دانشجو و افزایش کیفیت تدریس تأثیری شگرف در پیشرفت تحصیلی دانشجویان دارا است.

همان‌طور که مشاهده شد، تحقیقات، وجود ارتباط میان پیشرفت تحصیلی و برخی از فاکتورهای محیطی (نظیر تفاوت‌های خانوادگی، اقتصادی، پژوهشی، آموزشی و ...)، را مورد تأکید و تأیید قرار داده‌اند. بنابراین، با شناسایی عوامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی دانشجویان می‌توان موفقیت را پیش‌بینی و از بروز افت تحصیلی پیش‌گیری کرد. همچنین تقویت فاکتورهای آموزشی - پژوهشی استادان که همبستگی با موفقیت تحصیلی دانشجویان دارا هستند، از دیگر اقدامات مفید در پرورش دانشجویان مستعد محسوب می‌شود. بنابر دستاوردهای این پژوهش پیشنهادات ذیل در جهت کمک به پیشرفت تحصیلی دانشجویان ارائه می‌شود:

(۱) با توجه با تأثیر امکانات رفاهی در پیشرفت تحصیلی دانشجویان پیشنهاد می‌شود که افزایش پذیرش دانشجویان بومی مد نظر قرار گرفته و در صورت جذب دانشجویان غیربومی، تشکیل کلاس‌هایی در زمینه مهارت‌های زندگی برای کلیه دانشجویان در ترم

اول اجباری شود (به عنوان واحد عمومی). همچنین امکانات ارتباطی بیشتری برای والدین دانشجویان غیربومی فراهم شود (به طور مثال، عقد قراردادهایی میان مراکز اقامتی و دانشگاه جهت اقامت والدین با هزینه پایین‌تر توصیه می‌شود).

۲) از آنجایی که نقش استادان (نحوه ارتباط کلامی و عاطفی با دانشجویان، ایجاد انگیزه، واکنش مناسب و ...) در پیشرفت تحصیلی دانشجویان معنی‌دار است، پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های مهارت‌های کلامی، رفتاری، عاطفی، ایجاد انگیزه و راه‌کارهای نظارت بر تحصیل دانشجویان برای استادان برگزار شود.

۳) با توجه به تأثیر عوامل اقتصادی - اجتماعی خانواده در پیشرفت تحصیلی دانشجویان برگزاری کلاس‌های تقویتی و مشاوره و روان‌سنجی اجباری از طرف دانشگاه، برای دانشجویانی که در شرایط نابرابرهای اجتماعی (وضعیت نامطلوب اقتصادی - اجتماعی) قرار دارند بسیار ضروری به نظر می‌رسد.

۴) از آنجایی که امکانات رفاهی تأثیر معنی‌داری در پیشرفت تحصیلی دانشجویان داراست، لازم است که مسئولان دانشگاه بهبود کیفیت و امکانات رفاهی خوابگاه‌ها را به طور جدی مورد توجه قرار دهند.

۵) با توجه به تأثیر تحصیلات دانشگاهی مادر و دیگر فرزندان خانواده بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان و از آنجایی که هدایت و نظارت مستمر و مناسب تحصیلی یکی از موهب این امر به شمار می‌رود، در صورتی که دانشجویان از این پشتیبانی برخوردار نباشند (فرزند اول) پیشنهاد می‌شود که برای این دسته از افراد استفاده از مشاوره و راهنمای تحصیلی رایگان به منظور نظارت بر پیشرفت تحصیلی آنان صورت پذیرد.

۶) با توجه به توانایی علمی و انگیزه بالای استادان با رتبه علمی بالا و به جهت تأثیری که این‌گونه از استادان در پیشرفت علمی دانشجویان دارند، پیشنهاد می‌شود که نسبت به جذب و افزایش تعداد استادان نخبه اهتمام ویژه صورت گیرد و ادامه تحصیل استادان با رتبه علمی مربی تسهیل شود.

۷) با توجه به اینکه روحیه پژوهشگری و روزآمد بودن سطح علمی استادان و نیز افزایش سطح درآمدی که از قبال تحقیقات و سطح رتبه علمی آنان حاصل می‌شود از طریق افزایش انگیزه اشتغال به تدریس و تحقیق و نیز الگو قرار گرفتن، می‌تواند تأثیر

مثبتی بر روی انگیزه و پیشرفت علمی دانشجویان داشته باشد، پیشنهاد می‌شود که با افزایش بودجه پژوهشی، تصویب طرح‌های علمی افزایش یافته و حق تشویقی بیشتری به منظور چاپ نتایج تحقیقات در مجلات علمی و پژوهشی و ISI اختصاص یابد.

سپاسگذاری

بدین وسیله از زحمات و کمک‌های مالی معاونت وقت پژوهشی دانشگاه جناب آقای دکتر عجم نوروزی و ریاست باشگاه پژوهشگران جوان واحد گرگان جناب آقای میرزاعلی و دانشجویان شرکت کننده در این تحقیق و نیز کلیه عزیزانی که در اجرای پروژه ما را یاری نمودند کمال تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

منابع

- رحیمی، معصومه (۱۳۷۸). بررسی عوامل مرتبط با افت تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه منطقه ۱۴ تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- علیوندی‌وفا، مرضیه (۱۳۸۴). بررسی رابطه تفکر انتقادی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه تبریز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهراء تهران.
- ۳الی‌دوستی، طاهره (۱۳۸۲). بررسی تأثیر استفاده از رسانه آموزشی (نوار ویدئو) بر پیشرفت تحصیلی درس فیزیک دانش‌آموزان دختر سال اول دبیرستان و ارتباط آن با سبک‌های شناختی مستقل از زمینه و وابسته به زمینه در منطقه ۱۲ شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.
- رحیم‌آبادی، حسین (۱۳۷۹). بررسی رابطه بین مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی در دروس ریاضی و خواندن در گروهی از دانش‌آموزان عادی کلاس‌های چهارم و پنجم دبستان شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز.
- مهرافروز، حجت‌اله؛ شهرآرای، مهرناز (۱۳۸۱). «بررسی رابطه نگرش نسبت به شیوه‌های فرزندپروری و مکان کنترل با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی». مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز. ۳ (۲): ۱۳۱-۱۴۸.
- زرشکن زمان‌پور، صدیقه (۱۳۸۰). بررسی رابطه رضایت زناشویی مادر با سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه پنجم شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم.
- مجیدی، بهرام (۱۳۷۶). بررسی رابطه بین برخی از ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی خانواده با موفقیت و افت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی شهرستان میانه در سال تحصیلی ۷۴-۷۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- علی‌محمدی، حسین (۱۳۷۵). بررسی رابطه اضطراب امتحان، درون‌گرایی-برون‌گرایی دانش‌آموزان، تحصیلات و شغل والدین، با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز.
- غلامعلی لواسانی، مسعود؛ درانی، کمال (۱۳۸۳). «رابطه ویژگی‌های فردی و خانوادگی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران». مجله

روان‌شناسی و علوم تربیتی. ۳۴(۲) : ۱-۲۱.

علی‌نژاد، خلیل (۱۳۸۱). بررسی نقش خانواده در پیشرفت تحصیلی فرزندان مقطع متوسطه از دیدگاه مدیران، معاونین، دبیران آموزش و پرورش ناحیه ۱ گرگان، سال تحصیلی ۸۲-۱۳۸۱. پایان نامه کارشناسی ارشد. گروه مدیریت آموزش و پژوهش سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان، رشته مدیریت دولتی.

مجدالدین، عبدالرضا (۱۳۷۴). بررسی عوامل موثر در افت تحصیلی دانشجویان دوره کارشناسی (روزانه) دانشگاه شهید چمران اهواز. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.

صحرائورد، مریم (۱۳۸۱). نقش استفاده از روش‌های فعال تدریس درس علوم تجربی در پرورش روحیه پرسشگری - پژوهش و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه چهارم ابتدایی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.

فرزانه، پرویز (۱۳۷۷). بررسی عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پسر سال سوم مدارس راهنمایی تحصیلی شهر گنبد کاووس در سال تحصیلی ۷۷-۷۶. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد.

پورجمشیدی، مریم (۱۳۸۱). بررسی نقش آموزش با کمک شبکه‌های اطلاع‌رسانی بر روی پیشرفت تحصیلی درس ادبیات فارسی دانش‌آموزان دختر سال اول راهنمایی منطقه چهارده آموزش و پرورش شهر تهران در سال تحصیلی ۸۱-۱۳۸۰. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.

کرامتی، محمدرضا (۱۳۸۱). مطالعه تأثیر یادگیری مشارکتی بر رشد مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی ریاضی دانش‌آموزان پایه پنجم ابتدایی شهر مشهد در سال تحصیلی ۸۲-۱۳۸۱. پایان نامه دکترا. دانشگاه تربیت معلم تهران.

پاییزی، مریم؛ شهرآرای، مهرناز؛ فرزاد، ولی‌ا...؛ صفایی، پریش (۱۳۸۶). «بررسی اثر بخشی آموزش ابراز وجود بر شادکامی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه دوم رشته علوم تجربی دبیرستان‌های تهران». *مجله مطالعات روان‌شناختی*. ۳(۴) : ۲۵-۴۳.

ستاری، صدرالدین، واعظی، مظفرالدین (۱۳۸۴). «بررسی میزان مهارت‌های مدیران از نظر معلمان و رابطه آن با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستان‌های پسرانه دولتی شهر تهران». *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی*. ۳۵(۱) : ۱۶۳-۱۷۶.

زارع‌زاده، صدیقه؛ درخشان‌فرد، سعیده (۸۴-۱۳۸۳). بررسی رابطه بین اعتماد به نفس با موفقیت تحصیلی در دانش‌آموزان دختر سوم دبیرستانی شهر یزد. پایان‌نامه دکترای عمومی. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی یزد. صفری، لیلا (۱۳۸۴). بررسی رابطه بین دلبستگی به والدین و سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان راهنمایی شهرستان همدان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهراء تهران.

یعقوب‌خانی غیاثوند، مرضیه (۱۳۷۲). رابطه محیط خانواده و پیشرفت تحصیلی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز.

محمودی، محمدتقی (۱۳۷۶). بررسی رابطه بین اشتغال مادر و ویژگی‌های شخصیتی، پیشرفت تحصیلی و خلاقیت فرزندان در بین دانش‌آموزان دبیرستان‌های مناطق ۲، ۵ و ۹ شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.

ساعی، رحیم (۱۳۷۷). بررسی عوامل موثر در پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشکده‌های کشاورزی و ارائه رهیافت مناسب آموزشی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز.

صفدری ده‌چشمه، فرانک؛ دل‌آرام، معصومه؛ پروین، ندا؛ خیری، سلیمان؛ فروزنده، نسرین؛ کاظمیان، افسانه (۱۳۸۶). «عوامل موثر در پیشرفت تحصیلی دانشجویان از نظر دانشجویان و اساتید دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی شهر کرد در سال ۱۳۸۳». مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد. ۹(۳): ۷۱-۷۷.

دهقان، حسین (۱۳۷۵). بررسی رابطه بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان سال چهارم نظری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی تهران.

لیاقت‌دار، محمد جواد؛ عابدی، محمد رضا؛ جعفری، سیدابراهیم؛ بهرامی، فاطمه (۱۳۸۳). «مقایسه میزان تأثیر روش تدریس بحث گروهی با روش تدریس سخنرانی بر پیشرفت تحصیلی و مهارت‌های ارتباطی دانشجویان». مجله پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. ۱۰(۳): ۲۹-۵۶.

پاشازاده، بابا... (۱۳۷۶). مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پنجم ابتدایی دختر دارای معلمین فارغ‌التحصیل از مراکز تربیت معلم با دانش‌آموزان دارای معلمین

- غیرفارغ التحصیل از این مراکز، در ناحیه ۱ آموزش و پرورش شهرستان اسلام شهر. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.
- عابدی، غلامرضا (۱۳۸۶). بررسی ویژگی‌های مدیریتی از دیدگاه مدیران، معلمان و دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی شهر تهران و ارتباط آن با پیشرفت تحصیلی آنان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- دهقان، نجمه (۱۳۸۵). بررسی رابطه‌ی مهارت‌های اجتماعی و سلامت روان با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه اول دبیرستان‌های استان یزد. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهراء تهران.
- هاشمی، نفیسه (۱۳۸۳). بررسی رابطه بین ادراک از جو روانی-اجتماعی کلاس، جو عاطفی خانواده، اضطراب امتحان و استفاده از راهبردهای فراشناختی با پیشرفت تحصیلی درس علوم دانش‌آموزان دختر پایه دوم مدارس راهنمایی ناحیه ۲ شهر اصفهان در سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.
- زینی‌وند، علی (۱۳۸۴). بررسی رابطه عزت نفس و حمایت اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال دوم دبیرستان شهرستان دره شهر در سال تحصیلی ۸۴-۸۳. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.
- اسرافیلیان، علی (۱۳۸۴). بررسی رابطه‌ی افت تحصیلی با خودپنداره و مکان کنترل بین دانشجویان دانشکده علوم انسانی دانشگاه گیلان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه گیلان.
- ده‌بزرگی، غلامرضا؛ موصلی، حیدرعلی (۱۳۸۲). «علل افت تحصیلی در دانشجویان پزشکی (دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ۱۳۷۸)». مجله دانشگاه علوم پزشکی بابل، ویژه‌نامه مقالات آموزش پزشکی. ۲: ۷۴-۸۰.
- تمنائی‌فر، محمدرضا؛ نیازی، محسن؛ امینی، محمد (۱۳۸۶). «بررسی مقایسه‌ای عوامل موثر بر افت تحصیلی دانشجویان مشروط و ممتاز». دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشور رفتار دانشگاه شاهد. ۱۴(۲۴): ۳۹-۵۲.
- مومنی، منصور (۱۳۸۷). تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS. انتشارات کتاب نو. ۳۰۲ صفحه.

- البرزی، شهلا؛ سیف، دیبا (۱۳۸۱). «بررسی رابطه باورهای انگیزشی، راهبردهای یادگیری و برخی از عوامل جمعیتی با پیشرفت تحصیلی گروهی از دانشجویان علوم انسانی در درس آمار». *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*. دوره ۱۹(۱): ۷۳-۸۲.
- خیر، محمد؛ سیف، دیبا (۱۳۸۳). «بررسی رابطه مهارت‌های مقابله با استرس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان با توجه به برخی از عوامل جمعیت شناختی». *دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشور رفتار دانشگاه شاهد*. ۱۱(۴): ۲۵-۳۴.
- نریمانی، محمد؛ ابوالقاسمی، عباس؛ برهمند، اوشا؛ امینی، زرار محمد (۱۳۸۵). «مقایسه سرسختی روان‌شناختی، سبک‌های تفکر، مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ورزشکار (گروهی- انفرادی) و غیر ورزشکار». *مجله پژوهش در علوم ورزشی*. ۱۱: ۵۹-۷۷.
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۶). *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی*، جلد دوم: بینش‌ها و فنون. انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. ۵۲۳ صفحه.
- قاجاریه، مژگان (۱۳۷۳). *بررسی عوامل مختلف موثر خارج از مدرسه بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال آخر دبیرستان‌های شیراز سال تحصیلی ۷۳-۱۳۷۲*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- جوان‌شبیخی، تهیمنه (۱۳۸۰). *بررسی رابطه وضعیت فرهنگی- اجتماعی خانواده با میزان سازگاری اجتماعی دانشجویان خوابگاهی دانشگاه الزهراء*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهراء تهران.
- احمدی، حسین (۱۳۷۷). *بررسی تأثیر قشربندی اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی (در میان دانش‌آموزان پسر دبیرستان‌های شهر زنجان)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- خوانساری، فرزانه (۱۳۷۵). *بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با انگیزه پیشرفت دانش‌آموزان دختر سال اول دبیرستان‌های منطقه ۳ شهر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- زارع، محمد قاسم (۱۳۷۴). *بررسی پاره‌ای از عوامل فردی، خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان راهنمایی استان کهگیلویه و بویراحمد*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- پیامی بوساری، میترا؛ فتحی آذر، اسکندر؛ موسوی نسب، سیدنورالدین (۱۳۸۵). «مقایسه

اثر بخشی روش های طرح تدریس اعضای تیم با سخنرانی همراه با پرسش و پاسخ بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان پرستاری». *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*. ۶(۲): ۴۵-۵۱.

معزی، معصومه؛ اله شیرزاد، هدایت؛ زمان زاد، بهنام؛ روحی، حمید (۱۳۸۸). «دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان در مورد ارزشیابی اساتید و معیارهای موثر در تدریس استاد در دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد». *مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد*. ۱۱(۴): ۶۳-۷۵.

ادهمی، اشرف؛ جوادی، یداله؛ حق دوست، علی اکبر (۱۳۸۱). «ارتباط امکانات آموزشی و نیروی انسانی بخش های علوم پایه با پیشرفت تحصیلی دانشجویان پزشکی کرمان». *مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی قزوین*. ۲۲: ۵۶-۶۳.

قهرمانی، محمد؛ عارفی، محبوبه؛ جمشیدی، لاله (۱۳۸۷). «بررسی تأثیر ارزیابی پایان ترم بر عملکرد آموزشی اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی طی سال های تحصیلی ۸۰-۱۳۷۹ تا ۸۵-۱۳۸۴». *فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی*. ۲: ۲۶-۴۸.

- Brazier, H., and Conroy, RM. (1996). Library use and academic achievement among medical students. *Med Educ*. 30(2) : 142-147.
- Amenkhienan, Charlotte A. and Lori Kogan. (2004). Engineering Students' Perceptions of Academic Activities and Support Services: Factors that Influence Their Academic Performance. *Coll Stud*. 38(4) : 523-541.
- Skaalvik, E. M., and Hagtvet, K. A. (1990). Academic achievement and self-concept: An analysis of causal predominance in a developmental perspective. *Pers Soci Psyc*. 58: 292-307
- Hanushek, EA. (1997). Assessing the effects of school resources on student performance. *Educ Eval Poli Anal*. 19(2) : 141-164.
- Rivkin, S.G., Hanushek, E.A., and Kian, J.F. (2004). Teachers, schools and academic achievement. *Econ*. 73(2) : 417-458.
- Darling-Hammond, L. (2000). Teacher quality and student achievement: a review of state policy evidence. *Educ Poli Anal Arch*. 8(1) : Abstract.
- Wayne, A.J., and Youngs, P. (2003). Teacher characteristics and student achievement gains. *Revi Educ Rese*. 73(1) : 89-122